

folk/ed. Derg, 2020; 26(2): 361-376
DOI: 10.22559/folklor.1018

Janus'un İki Yüzü: *Seksen Günde Devr-i Âlem* Romanının Postkolonyal Eleştirisi*

Janus Bifrons: Postcolonial Criticism of
Around the World in Eighty Days

Gülmelek Doğanay**
Betül Bayraktar***

Öz

Kökleri Amerika kıtasının keşfine kadar dayanan kolonileşme hem ekonomik hem de kültürel bir tahakküm olarak belirir. Kültürel tahakküm, Batı'nın kolonilerdeki medenileştirme faaliyetlerini meşrulaştıran oryantalist söylem ile gerçekleşir. Doğu'yu Batı'nın yaşadığı anın gerisinde bir zaman dilimiyle kendisinden oldukça uzak bir mekâna hapseden oryantalist bakış, yüz yıllardır kendisini tekrar ederek günümüze ulaşır ve Doğu'ya ilişkin üretilen bu bilgi edebi eserlerde kurgu malzemesi olarak kullanılır. Söz konusu edebi eserler Doğu'yu tuhaf ve gizemli olarak tasvir eder. Bu noktada nasıl ki postmodernizm modernizmin eleştirisi ise postkolonyal yaklaşım da oryantalist ve kolonyal düzenin eleştirisini içerir.

Bu çalışmada bir eleştiri metodu olan postkolonyal teori çerçevesinde Jules Verne'in *Seksen Günde Devr-i Âlem* anlatısı incelenmiştir. Söz konusu anlatıda

Geliş tarihi (Received): 21.05.2019 - Kabul tarihi (Accepted): 11.01.2020

* Bu çalışmanın özet metni 10-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında Belgrad'da düzenlenen "II International Conference on Economics, Business Management and Social Sciences (ICEBSS 2017)" isimli uluslararası konferansta sunulmuştur.

** Arş. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü. melekalev@ktu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0001-9857-9310.

*** Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bölümü. bbagci@ktu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-4057-9147.

özne-nesne, iktidar-öteki, efendi-köle ve eril-dişil diyalektiği oryantalist bakış ile kurgulanır. Postkolonyal açıdan bakıldığında Doğu'nun, Batı'nın bilinçaltında bastırıldığı duygularını doyurabildiği bir arzu nesnesi olarak tasvir edildiği görülür. Doğu ne kadar uzak görünse de dünya yuvarlaktır ve başlangıç noktasına, Batı'ya geri dönecektir. Bu yüzden çalışmada, yaratılan ötekinin/Doğu'nun; Batı'nın kendi alt-beni/Öteki'si olduğu vurgulanır.

Anahtar sözcükler: *postkolonyal eleştiri, oryantalizm, feminist teori, söylem, roman*

Abstract

Colonialism, dating back to the discovery of the American continent, appears as both economic and cultural domination. Cultural domination is realized by orientalist discourse that legitimates the Occident's activities of civilization in colonies. The orientalist point of view, enclosing the Orient in a time behind the moment when the Occident live in a place far from himself, reaches the current era by repeating itself for hundreds of years; and this knowledge produced about the Orient is used as a fiction material in literary works. These literary works describe the Orient as bizarre and mysterious. At this point, just as postmodernism is the critique of modernism, the postcolonial approach involves the criticism of orientalism and colonial order.

This study examined Jules Verne's narrative of *Around the World in Eighty Days* in the framework of postcolonial theory as a critical theory. In this novel, the subject-object, power-other, master-slave and masculine-feminine dialectics are fictionalized with an Orientalist point of view. When viewed from postcolonial theory, it can be seen that the Orient is represented as an object of desire in which the Occident can fulfill the subconsciously repressed feelings. No matter how far the East is, the world is round and the voyager will return to his starting point, the Occident. Therefore, the study emphasized that the Orient is the lower-self/Other of the Occident.

Keywords: *postcolonial criticism, orientalism, feminist theory, discourse, novel*

Extended Summary

Colonialism, dating back to the discovery of the American continent, appears as both economic and cultural domination. Cultural domination is realized by orientalist discourse that legitimates the Occident's activities of civilization in colonies. The orientalist point of view, enclosing the Orient in a time behind the moment when the Occident live in a place far from himself, reaches the current era by repeating itself for hundreds of years; and this knowledge produced about the Orient is used as a fiction material in literary works. In these literary works the Orient is described as bizarre and mysterious: The orientalist discourse, in which the Occident constructs itself as a *masculine, subject, agent, self, and savior (the power)* and fictionalizes the Orient as a *feminine, object, passive, other, waiting to be saved and discovered (the subaltern)*, has been reconstructed in the form of stereotypical expressions. In the texts where colonial discourse is produced, it is stated that while the travels and discoveries to the Orient are compared to the sexually discoveries in the female

body, the Occident completes its humanistic and sensory deficiency through a marriage with the Orient. At this point, just as postmodernism is the critique of modernism, the postcolonial approach involves the criticism of orientalism and colonial order.

This study examined Jules Verne's narrative of *Around the World in Eighty Days* (which was written in France in 1873 and translated into Turkish by Ahmet İhsan in 1895) in the framework of postcolonial theory as a critical theory. In this novel, the subject-object, power-other, master-slave and masculine-feminine dialectics are fictionalized with an orientalist point of view. It will be examined how the images of the Occident and of the Orient are produced through patriarchal discourse, and focalized colonial forms of the Orient's and Oriental female representations. All the sexualized meanings of the Orient and the Oriental will be reversed by deconstructing the Orient's and Oriental images and the negative meanings attributed to these images in the narrative. When viewed from postcolonial theory, it can be seen that the Orient is represented as an object of desire in which the Occident can fulfill the subconsciously repressed feelings. No matter how far the Orient is, the world is round and the voyager will return to his starting point, the Occident. Therefore, the study emphasized that the Orient is the lower-self/Other of the Occident.

Taking part in the reproduction of orientalist discourse, the novel *Around the World in Eighty Days* was analyzed within the framework of qualitative discourse analysis. The paragraphs containing the colonial representations of the Occident and the Orient / the Occidental and the Oriental were determined in the text and re-written in a separate Word file. These paragraphs selected from the text were thematized without breaking their context and subjected to descriptive analysis. The paragraphs obtained from the text and thematized (by giving a code to each themes) are cited without any changes and interpreted within the framework of postcolonial theory. With the interpretive approach, the quotations are analyzed within the framework of four themes: The construction of the Occidental Subject, the fiction of the Oriental Other, the sexualized representations of the Other and the hybridity of the tamed Orient.

In *Around the World in Eighty Days* it is narrated the completion of the world tour, which begins in the Occident (England) and crosses the Orient, in eighty days. During this tour, it also shows how the Orient / Other is seen through the eyes of the Occident / Subject. In this context, when we look at the characteristic features of the protagonist Phileas Fogg, it is seen that the concepts containing positive meanings such as *positivist, knowledgeable, generous, hardworking, organized, strong* and *savior* are reproduced for the Occidental male Subject. Instead of this construction of the Subject, the Orient and the Oriental are gazed by the Occidental and are designed as the Other. In the narrative, the Other is defined by negatively meaningful words such as *lazy, lethargic, barbarian, sensual, passive, spoken, feminine* and so on. In addition to this, the Orient and the Oriental, waiting for their savior to be civilized / liberated, are feminised; the Orient and Oriental women are sexualized as a fantasy and desire object of Occidental men. The Orient and the Oriental civilized by Occidentals have a hybrid (*Occident but not quite*) identity. However, the narrative that reproduces the orientalist discourse of colonial representations ignores that this Oriental's multicoloured condition has given the opportunity to resist and subjugates it: In order to keep his power permanent this discourse prefers that the Other always remains a passive object.

Giriş

Yeni Dünya'nın keşfi ile başlayan ve Sanayi Devrimi'nin getirdiği kapitalist ekonomik ilişkiler ile devam eden kolonyalizm, kolonileştirilen ve kolonizatör ülkeler arasında hem siyasal hem de kültürel anlamda yeniden icat edilmiş geleneklerle meşrulaştırılan bir sistem olarak belirmektedir. Böyle bir sistemde Batı'nın kendisini eril, özne, etken, ben ve kurtarıcı (iktidar) olarak inşa ettiği; Doğu'yu dişil, nesne, edilgen, öteki, kurtarılmayı ve keşfedilmeyi bekleyen (madun) olarak kurguladığı oryantalist söylemi çoğu zaman basmakalıp ifadelerle yeniden üretilegelmiştir. Bu noktada feminist kuramı da belli oranda besleyen postkolonyal teori, edebi metinlere sirayet etmiş olan söz konusu söylemi yapısöküme uğrattığı için önemli bir analiz aracı olarak belirmektedir. Özellikle çocuk edebiyatında ideolojiden kaçınmak o romanı ortaya koyan yazar ve toplum olduğu müddetçe mümkün değildir. Zira çocuk toplum tarafından eğitilmesi ve yönlendirilmesi gereken bir nesnedir. Bu konuda Nodelman, Said'in oryantalizm konusundaki temel eleştirisini çocuk edebiyatına getirir. Said'in ifadesinde oryantalizm kelimesi yerine çocuk edebiyatı, Doğu kelimesinin yerine de çocuk kelimesini koyarak, bir batı biçemi olan çocuk edebiyatının çocuklar üzerinde egemenlik kurduğunu, onları yapılandırdığını iddia eder (Türker, 2015: 42-43).

Bu çalışmada 1873'de Fransa'da yazılıp Türkçeye 1895'te Ahmet İhsan tarafından kazandırılan bir İngiliz beyefendisinin dünya turundan bahseden ve Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tavsiyesi ile ilkokuldan itibaren çocuklara okutulan Jules Verne'in *Seksen Günde Devr-i Âlem* anlatısı söz konusu bağlam çerçevesinde ele alınacaktır. Batı ve Doğu'ya ait imgelerin nasıl üretildiği ataerkil söylem üzerinden incelenecek, Doğu ve Doğulu kadın temsillerinin kolonyal biçimlerine bakılacaktır. Anlatıda geçen Doğu ve Doğulu imajları ile bu imajlara yüklenen olumsuz anlamlar yapısöküme uğratarak, Doğu ve Doğulunun cinsiyetlendirilmiş ve cinselleştirilmiş tüm anlamları ters yüz edilecektir.

Oryantalist söylemin yeniden üretimine katılan *Seksen Günde Devr-i Âlem* romanı niteliksel söylem analizi çerçevesinde incelenmiştir. Batı ve Doğu/Batılı ve Doğulunun kolonyal temsillerinin içerildiği paragraflar metin içerisinde tespit edilmiş ve ayrı bir Word dosyasında yeniden yazıya dökülmüştür. Metin içerisinde seçilen söz konusu paragraflar bağlamından koparılmadan temalara ayrılarak betimsel analize tabi tutulmuştur. Metinden elde edilen ve temalara ayrılarak kodlanan paragraflar, üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan, alıntılanmış ve postkolonyal teori çerçevesinde yorumlanmıştır. Yorumsamacı yaklaşımla ele alınan alıntılar dört tema çerçevesinde analiz edilmiştir: Batılı Özne'nin inşası, Doğulu Öteki'nin kurgusu, Öteki'nin cinsellik temsilleri ve ehlileştirilmiş Doğu'nun melezliği.

Kolonyal temsillerin postkolonyal ve feminist eleştirisi

Postkolonyal yaklaşım Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürge tanıklıklarından ve Doğu-Batı, Kuzey-Güney ayrımının azınlık söylemlerinden doğduğundan (Lazarus, t.y: 62) postkolonyal teori sadece sömürge ülkelerinin değil bütün kültürel farklılıkların üzerinde durarak modernizmin akılcı yaklaşımını eleştirir. Dolayısıyla postkolonyal eleştiri büyük anlatıları reddeder ve kendi anlatısını Avrupamerkezciliğin, modernleşme anlatısının eleştirisi olarak kurar (Dirlik, 2005: 92). Edward Said (1997) postkolonyal tartışmaya Batı'nın Doğu üzerin-

deki ekonomik ve kültürel tahakkümünü, ötekini bilme, bilinir kılma dürtüsünün bir ürünü olan oryantalist sayesinde gerçekleştirebildiğini ileri sürerek katılır. Marksist teorinin dahi oryantalist olduğunu ileri süren postkolonyal düşünürlerden Enver Abdülmelik (2007) de medeni olanın tanımlanabilmesi ve medeni olmayan toplumların bilinmesi için oryantalist çalışmaların öncelikle dilbilimde ortaya çıktığından bahseder. Homi Bhabha (2007) ise kolonilerin medenileştirilmesi gayesiyle *Batılı ama tam değil* ya da *beyaz ama tam değil* 'taklit adamları'nın belirmesinden ve bu taklit adamların iktidarın oryantalist söylemini nasıl tersine çevireceğinden bahsederken koloninin direniş kapasitesine sahip olduğunu kabul eder.

Oryantalist bilginin eleştirisini ekonomik perspektiften ziyade kültürel bir bakış açısıyla yaptığı görülen postkolonyal teori, ikili karşıtlıkların (Efendi-Köle, Batı-Doğu, Erkek-Kadın, Güçlü-Zayıf, İktidar-Madun gibi) varlığından yola çıkarak iktidar ilişkilerinin nasıl tersine çevrilebileceğini anlatmaya çalışır. Bu anlamda duyulmayan seslerin duyulduğu ve tersinden tarih okumalarının yapıldığı 'maduniyet çalışmaları (*subaltern studies*)' da postkolonyal teorinin alanına girer. Bununla birlikte, ataerki ile bağdaştırılan kolonyalist metinler, feminist eleştiriye tabi tutularak kadın-erkek, nesne-özne diyalektiği yapısöküme uğrattılır ve madun kadın sorunsallaştırılır. Gayatri Chacravorty Spivak (1988), Chandra Talpade Mohanty (1984), Partha Chatterjee (1989), Meyda Yeğenoğlu (2003) gibi feminist yazarlar oryantalist söylem üreten edebi eserleri, seyahatnameleri ve onların kolonyal temsillerini feminist eleştiriye tabi tutup yapısöküme uğrattılar (Weedon, t.y.). Bu yaklaşım çerçevesinde, hem kadını ikincil ya da görünmez kılan hatta ataerki normlar çerçevesinde onu yeniden üreten edebi metinler çözümlenir hem de kadına özgü kadın yazını oluşturulması hedeflenir. Bu sayede cinsiyetlendirilmiş ve cinselleştirilmiş Doğu ve Doğulu kadın, edilgen Öteki konumundan Özne bilincine kavuşturulabilir¹.

Edebi metinler bahsi geçen oryantalist bilginin yeniden üretilmesinde önemli bir araç olarak belirir. Doğu'ya ait bilgi, edebi metinlerde yeniden üretilir, bilgi ve iktidar sahibi olan Batı, Doğu hakkında ürettiği basmakalıp söylemlerle tutarlı, ortadan kaldıramayan (Abdülmelik, 2007: 46; Said, 1997: 237-254)² bir bilgi sistemi oluşturur. Bunun sebebi de söylem üretici olarak yazar, seyyah ve düşünürlerin Doğu'yu görmemiş olsalar bile söylene gelen kalıpları kullanmalarıdır. Öyleyse Batı, var olan Doğu yerine, hayal edilen Doğu'yu yaratmak ister. Hayal edilen Doğu da kendi bilinçaltının ürünüdür. Saidci deyişle Doğu Doğululaştırılır (Said, 1997: 18). Bu Doğu mitinin oluşturulmasında katkısı olan Romantikler için Doğu yolculuğuna çıkmak muhteşem bir deneyimdir. Bu yolculuğun temelinde Parla'ya göre kendilik arayışı yatar. 18. yüzyılda Doğu *yabancılaştırılır, güzelleştirilir, kişiselleştirilir*. Böylece her bir romantik yazar kadar Doğu belirir (Parla, 2015: 24-25).

Çocuk romanları tarafından şekillendirilen emperyal tavırlar, referanslar ve tecrübeler (Said, 1994: xii) hem Batı'da hem de Doğu'da Doğulu ve Batılının bilinçaltında kurgulanır. Dolayısıyla çatışma düzlemi toprak, yönetim ve ekonomi alanında sınırlı kalmaz, anlatılarla mitlerin inşasına devam edilmiş olur. Özellikle çocuk yaştan itibaren okutulmaya başlanan bu anlatılarla her iki dünyaya ait olanların bilinçaltı, Özne'nin olumlu, Öteki'nin olumsuz vasıflarla nitelendiği söylemlerle doldurulur. *Seksen Günde Devr-i Âlem* anlatısı da Jules Verne'in 18. yüzyılda kurulu bilginin üzerine inşa ettiği ve onu yeniden ürettiği bir çocuk edebiyatı romanıdır.

Özne'nin inşası: Batı'nın pozitivist, eril ve kurtarıcı temsilleri

Foucaultcu anlamda bilgi ve söylem üreten her şeyin *iktidar*, iktidarın da her yerde olduğu (Foucault, 2014) kabul edilen bu çalışmada, kolonyal temsillerde konuşan, adlandıran, mitleştiren Özne'nin Batı olduğu vurgulanır. Romanlarda kendisini Özne olarak inşa eden Batı (Spivak, 2009: 33-34) temelde pozitivist, bilgi sahibi, püriten ahlakın getirdiği çalışkanlık, düzen ve tertip, erillik ve güçlülük özelliklerini taşır. *Seksen Günde Devr-i Âlem*'de Batı ve Doğu arasındaki söz konusu ontolojik ve epistemolojik karşıtlık çok net bir şekilde kuruludur. *Eril* bedene sahip olan Batı *aklı, mekanikliği, bilimi, dakikliği, beyefendiliği, mendeniliği, disiplini, dürüstlüğü, sağlığı* temsil eder. Ayrıca Batı bilimsel ilerleyişi ile vahşi doğayı disipline edebilir, ehlileştirir. Batı'ya atfedilen söz konusu özellikler, sahip olduğu ekonomik güçle Doğu'da karşılaştığı her türlü engelin üstesinden gelebilen, hoşgörülü, bonkör, hayranlık duyulan, güvenilir başkışı Phileas Fogg'ta cisimleşir. Uşağı Passepartout efendisi hakkında şöyle düşünür:

“Muhtemelen kırklı yaşlarda, soylu ve güzel bir yüz, sağlıklı görünümüne en ufak bir gölge düşürmeyen uzun boy, sarı saçlar ve favoriler, şakaklarda hiçbir kırışıklık belirtisi bulunmayan düz bir alın, renkliden çok soluk bir yüz ve muhteşem dişler. Gürültü çıkarmaktan çok iş yapanların en tipik örneklerinden biriydi. Hareketsiz göz kapaklarının altında sakin, soğukkanlı ve iyiniyetli bakışlar gizliydi” (Verne, 2016: 16-17).

Fogg'a atfedilen olumlu sıfatlar Batı'nın kendilik inşasının bariz bir örneğidir. Beyaz tenli bedeninin sağlıklı ve güzel görünüşü dışında iyi huylu da olan Fogg, Batı'yı temsil eden karakteristik özelliklerle donatılmıştır. “Phileas Fogg matematiksel olarak dakik olan insanlardandı (...) Her zaman vaktinde gelirdi (Verne, 2016: 17)”. Fogg'un söz verilen saatte yerinde olması hem kendisine duyulan güveni hem de zamanın kıymetini bildiğini gösterir. Bir süre sonra anlatıcı onun tüm özelliklerini tek bir sıfatla aktarır: “Ve pozitif bilimlerin ürünü olan bu adam hiç kimseyle karşılaştırılmazdı (Verne, 2016: 88)”. Aydınlanmacı felsefede yüzyıllarca kilisenin baskısı altında kalan insan, bilimin gelişmesi ile bireye dönüşmüştür. Din ve duygunun yerine aklın ön plana çıkmasıyla pozitif bilimlerin gelişmesi, romanda Fogg'un (Batı'nın) işte tam da bu felsefi zemin üzerine inşa edildiğini gösterir. Ayrıca yine Batı'ya hasredilen dakiklik, vaktinde yerinde olma özelliği Fogg'un romanın sonunda dünya turunu tam vaktinde bitirmesine bir işaret olabilir. Sanayi devriminin başladığı, kapitalizmin geliştiği İngiltere'nin (Batı), güçlenerek zamana hükmetmesi romanda Fogg'un dakik olması özelliği ile bağdaştırılır.

Seksen günde dünya turunu tamamlamaya çalışan ve teknolojik gelişmelerle zamana meydan okuyabilen Fogg, Sanayi Devrimi'nin makinaları sayesinde dünyayı küçültmüştür. Dünya *yüz sene öncesinden on kat daha hızlı* kat edilebilen (Verne, 2016: 29) bir haldedir. Fogg buharlı gemi ve trenler sayesinde turunu vaktinde tamamlayabilir; vahşi doğasıyla tasvir edilen Doğu ile başa çıkabilir, onu ehlileştirir ve kendisine itaat etmesini sağlayabilir. Buharlı makine ile çalışan, *ne bir yalpalamanın, ne de şiddetli sallantuların bozamayacağı bir mükemmellikte düzenlenmiş gemiler* (Verne, 2016: 71) ve trenler doğayı hizaya getirip Fogg'un iddiasını kazanabilmesine olanak sağlar. Seksen günde dünya turunu tamamlamış olmakla girdiği bahsi kazanan Fogg esasında, doğaya hükmeden, onu kendi istediği şekilde evirip lehine kullanan ve bu sayede güçlenen kolonizatör Batı'dır.

Romantiklerin Doğu mitini oluştururken o dönemin genel teamülü doğrultusunda Batı'yı anlatmada en çok kullandıkları metafor kurtarıcılıktır. Estetik, felsefi ve dini amaçlara yollandığını iddia eden romantik edebiyat, kolonizatörlerin Doğu ırklarının kurtarıcısı olduğu oryantalist söylemini destekler ve besler. Fransız romantik Lamartine'in *Voyage en Orient*'da ifade ettiği üzere, Batı eksik kalan taraflarını Doğu ile adil olmayan bir birleşme aracılığıyla tamamlayacağını düşünür (Parla, 2015: 26). Düşünce düzleminde siyasete geçen bu fikir, romanlarda kurtarıcı kahraman imgesi ile inşa edilir. Romanda Batı'yı temsil eden *kurtarıcı kahraman* olarak sunulan Fogg da bu vasıfları taşır. Dolayısıyla Batı-eril-kurtarıcı çizgisi söylemi bu şekilde yeniden üretilmiş olur.

Kolonyal temsillerin olduğu anlatılarda Doğulu erkek, Doğulu kadına hükmedip zulmeder (Mohanty, 1984: 351; Chatterjee, 1989: 623), Batılı ise gelip kurtarıcı pozisyonunda duruma müdahale eder. Hindistan'daki *Sutty* geleneği çerçevesinde dişi ötekinin kurban olarak sunulduğu (Schick, 2000: 136-140) dul Hintli kadınların yakılarak öldürülmesinin İngiliz kolonizatörler tarafından yasaklanması, Hintli kadınların zorba Hintli erkeklerden kurtarılması olarak yorumlanır (Spivak, 2009: 77). Romanda kocası ölen Aouda'nın *fanatik takipçiler* tarafından kurban edileceği *Sutty* ayinini gören Phileas Fogg, Hintli kadının bu zorbalıktan kurtarılması gerektiğini düşünür. Fogg ve arkadaşları sabahın ilk ışıklarında *kocasını öldüğü için yakılarak öldürülecek olan Aouda'yı kurtarır, gözü dönmüşlerin ona ulaşamayacağı güvenli bir yere* (Verne, 2016: 364), Hindistan'ın dışına çıkararak yanında götürür. *Yürekli bir insan* olan Fogg, bu *cömert* kararı ile bir Batılı olarak zaten asıl görevi olan kurtarıcı rolünü yerine getirir. Bu da Batılı'nın Doğu'yu ve insanlarını bu vahşi hâyattan kurtarmak ve onları medenileştirmek için orada olduğunu ve kendisini bu kurtarma arzusu ile inşa ettiğini gösterir.

Aouda yenilmez kurtarıcısına hayranlık ve sonsuz güven duymaya başlar ve Fogg'a âşık olur. Dünya turunu tamamlayan *Beyefendi* Fogg da onunla evlenerek, Aouda'nın ebedi sahipliğini üstlenir. İdeal toplumun kurucusu misyonu ile orada bulunan Batılı kolonizatör, kurtarma arzusunun nesnesi olan Doğulu kadın ile evlenerek kendilik imajını inşa eder (Spivak, 2009: 80). Bu durum ayrıca Doğu'nun ve kadının birbirinin yerine geçtiğini (Yeğenoğlu, 2003: 76) gösterir. Hatta Doğu kurtarılmayı bekleyen bir Öteki'dir. Diğer taraftan edebi anlatılar ve dil aracılığıyla kurulan Öteki hem bir *yabancı* hem de *gizemli ve baştan çıkarıcıdır*. Dolayısıyla edebi anlatıları ve *dili kuran Özne'nin gizli arzu ve hayallerini yansıtır* (Parla, 2015: 11-12). *Seksen Günde Devr-i Âlem* anlatısında Doğu'nun kolonyal temsillerine bakıldığında, Batılı Özne'nin kendilik inşasını Doğu'nun ötekileştirilmesi, bir yabancı ve arzu nesnesi olarak sunulması ile gerçekleştirdiği görülür.

Öteki kurgusu: Barbar, vahşi ve tuhaf doğu

Edward Said (1997: 13-14)'e göre, Doğu basit bir tanımlamayla Avrupa'nın komşusu olmanın ötesinde onun en geniş, en zengin ve en eski kolonilerini kurduğu bölge, medeniyetinin, dilinin kaynağı, kültürel rakibi ve kendinde içkin olan Öteki'nin görüntülerinden biridir. Bununla birlikte, Batı Avrupamerkezci bir bakışla tembel, uyusuk, barbar, şehvetli, dişil özelliklerle kurguladığı Öteki'ni yani Avrupalı olmayanları marjinalleştirirken, onların adına

konuşma iktidarını da pekiştirir (Spivak, 2009: 64-67). Romanda Passepartout'nun gözüyle sunulan Doğu, tam da Batı tarafından oluşturulmuş hayali bir coğrafya olarak tasvir edilir: Batı'nın Öteki'si olan Doğu *tuhaf, sert, acımasız, komik, gizemli, şehvetli, çokeşli, barbar, vahşi, tembel, eğlence düşkünü, yalancı, yüzüstü, rezil, paragöz, açgözlü, sefil, şaşkın, zayıf, aptal, uğursuz, zalim, fanatik, gözü dönmüş, şatafatlı ve medeni olmayan* olarak kurgulanır. Görüldüğü üzere, oryantalist bilgide edilgen konumda olduğu kabul edilen Doğulu, olumsuz anlamlarla stereotipleştirilir. Öyleyse hiçbir zaman özgür düşünebilen ve hareket eden bir Özne olamayacağı öngörülen Doğu için oryantalist bir düşünce tarzı dayatılır (Said, 1997: 15).

Romanda kimi zaman *sert ve acımasız* fanatik gruplar kimi zaman da giysilerinden ötürü *komik* görünen Doğulular tasvir edilir. Restoranlarının en meşhur yemeklerinin *iğrenç*, insanların *açgözlü* olduğu üzerine vurgu yapılır. Afyon tüketiminin yaygın olduğu *uyuşuk* ve *tembel* Doğulular Passepartout ve Fogg'un bir Hong Kong meyhanesinden izlenimi ile aktarılır:

“Fix ile Passepartout buranın, bu sefil, şaşkın, zayıf, aptal insanların geldiği ve paragöz İngiltere'nin yılda iki yüz altmış milyon Franka afyon denilen ölümcül uyuşturucuyu sattığı duman altı yerlerden biri olduğunu anladılar... Her yerde afyon içiliyordu; özellikle de Çin İmparatorluğu'nda. Kadınlar, erkekler kendilerini bu sefil tutkuya kaptırmış ve alışkanlıklarından artık vazgeçemiyorlardı, en azından korkunç mide spazmları geçirmiyorlardı” (Verne, 2016: 182).

Oryantalist bilgide, yukarıdaki anlatıda olduğu gibi olumsuz sıfatlarla (sefil, şaşkın, aptal, zayıf vb.) kurgulanan Doğulunun yanında, Doğu dilleri de kuramsal bir nesne, bir kurgudan ibarettir (Mutman, 2002: 112). Örneğin Sami dillerin gelişmemiş, ölü, inorganik olduklarını ve zaman içerisinde geriye tekabül ettiklerini söylemek böyle bir kurgudur. Söz konusu oryantalist yaklaşıma göre, Batı dilleri ise modern ve ileridir (Said, 1997: 15). Romanda Hıristiyanların girmesinin yasak olduğu *uğursuz* Malebar Tapınağı'na giren Passepartout, üç rahibin *hiddet dolu bakışları ve vahşi çılgınlıklarıyla* karşılaşır, dövülerek dışarı atılır. Bu olayın ardından *güçlü* ve çevik *Fransız* ayağa kalkar ve *düşmanlarını* alt eder (Verne, 2016: 84-85). Doğuluların barbar olarak sunulduğu romanda Passepartout, o dili bilmemesinden dolayı rahiplerin ifadelerini “vahşi çılgınlıklar” olarak tanımlar. Anlatı Doğulunun dilini vahşi ve geri bir dil olarak yansıtır ve söz konusu oryantalist söyleme eklemlenir.

Doğu'ya özgü geleneksel ve dini ritüeller de gelişmemiş, medeniyetten uzak, üyelerini tahakküm altına alan, zorba gelenek ve ritüeller olarak kurgulanır. Batı'nın Doğu üstündeki tahakkümünü meşrulaştıran bu söylem, Batılı ve modern unsurlar ile yeni geleneklerin icat edilmesini gerekli görür. Doğu'nun bu müdahaleye ihtiyacı olduğu dayatılır (Hobsbawm, 2005: 12). Bütün teknolojisi ve günün ihtiyaçlarına göre yeniden kurgulanan yeni icat edilmiş gelenekleriyle Doğu, yine de tam bir Batılı olamaz, çünkü medeni anlamda gelişemez. Söz konusu gelişimin önündeki engeller *tuhaf* ve *geri kalmış* gelenekler olarak gösterilir. Bombay'dan Kalküta'ya doğru olan aşağıdaki yolculuk anlatısında vahşi ve barbarca eylemlerle kanlı cinayetlerin İngiliz hükümeti tarafından önlenmeye çalışıldığı vurgulanır:

“Sabah boyunca yolcular, Malligaum İstasyonu'nun ilerisindeki, tanrıça Kâli'nin müritlerince sık sık kanlı sahnelerin sergilendiği uğursuz bölgeyi geçtiler (...) Tuhaf bir birlik al-

ında toplanmış olan bu katiller, ölüm tanrıçaları anısına her yaştan kurbanlarını hiç kan dökmeyen boğazlıyorlardı... İngiliz hükümeti bu cinayetleri büyük oranda önleyebilmişti, ancak bu korkunç birlik hâlâ varlığını koruyor ve eylemlerini sürdürüyordu” (Verne, 2016: 92).

Öte yandan, arkadaşları seksen günde dünya turu yapabileceğini iddia eden Fogg’un başaracağına inanmaz. Çünkü Doğu, bir Batılı’nın başına ne geleceği belli olmayan muğlak bir yerdir. Fogg yolculukta ısrar edince, “Hindular ya da yerliler rayları sökse bile mi?”, “trenleri durdurup vagonları yağmalasalar, yolcuların derilerini yüzse de mi? (Verne, 2016: 31)” diye şaşkınlıkla sorulur. Anlatılan Doğu, *tuhaf mimarili, melankolik, karmaşık ve fantastik* yani oldukça *ilginç*dir. Doğu’ya yapılan yolculuk ise bir *maceradır*. Arzu nesnesi olarak kurgulanan Doğu, *muhteşem güzellikte* bir doğaya sahip olması ile birlikte aynı zamanda *hırçındır*. Bu *fantastik* coğrafyadan *uygar sınırlara*, Yeni Dünya’ya geçerken Passepartout mutluluktan pâyende atar (Verne, 2016: 251), çünkü belirsizlik ve muğlaklık sona erecektir.

Romandaki Doğu kurgusu oryantalist bilgi birikimine katkı sağlar. Edward Said’in örtük sarkiyatçılık olarak nitelendirdiği ve 18. yüzyıl sonrasında kurumsallaşan oryantalist bilgi, içselleştirilip ve bilim adamları tarafından tekrar edildiğinden (Said, 1997: 253) ortadan kaldırılması zor, sabit söylemlerdir. Öyleyse Doğu statik ve tarihsizdir, Doğulu ise “pasif, hiçbir şeye karışmayan, yalnızca tarihi bir öznelliğe sahip, kendisi hakkında karar veremeyen, aktif olmayan ve özerklikten uzaktır, kendisine yabancılaştırılmıştır (Abdülmelik, 2007: 46)”. Bununla birlikte Öteki olarak kurgulanan Doğu’nun yanında emperyalizm ataerkillik ile iç içe geçer ve Doğulu kadın da kadınsılaştırılan Doğu gibi görünmez olur (Spivak, 2009: 98). Çünkü Doğu hakkında bilgi üretme gücüne sahip olan, onu tahakkümü altına alan iktidar, fallusu temsil eden Batı’dır; dolayısıyla kadın adına ve onun yerine konuşur.

Arzulanan öteki’nin cinsellik temsilleri

Kolonyal ilişkilerde kolonizatörlerin kendilerini erkek, kolonilerini de kadın olarak simgeselleştirmelerinde fallus merkezli bir yaklaşım vardır. Feminist eleştirinin kaynak olarak kullandığı psikanalitik yaklaşıma göre, erkek sahip olduğu fallus ile bütünlük ve tamlık özellikleri taşıdığından ayrıcalıklı ve bu nedenle de erk sahibidir. Kadın ve erkeği fallusun varlığı/yokluğu üzerinden değerlendiren bu yaklaşıma göre, kadın ise fallus yoksunu olduğundan asla iktidar olamaz (Lacan, 1994: 23). Bununla birlikte, kadın ve erkek cinsiyetlerinin varlığını kabul eden heteronormativite, sadece kadın ve erkek bedenlerin uzuvlarının (penis ve vajina) haz ve arzu sağladığını dayatır (Butler, 2005: 140). Tamamlanma ve bütünlenme de ancak söz konusu haz ve arzu uzuvları ile gerçekleşen cinsel birleşme ile sağlanacaktır. Fallusu simgeleyen ve cinsel bütünleşmeyi isteyen Batı’nın yabancı yerleri/Doğu’yu kolonileştirmesi bu bağlamda meşrulaşır. Öyleyse Batı’nın kendisini gerçekleştirmesi için Doğu’ya ihtiyacı olduğundan Doğu da Batı’nın arzularını kolonileştirir. Batı ve Doğu arasındaki bu sömürge ilişkisi de “toplumsal cinsiyet sistemi içerisine yerleştirilerek doğallaştırılır” (Schick, 2000: 101).

Fallus-merkezli yaklaşım, arzu nesnesi olan Doğu’nun bir nevi makyaj olan peçesinin ardındakini merak ve bunun hakkındaki fantazilerden oluşan söylemlerinde de görülür. İktidarın ötekine karşı duyduğu arzuyu tetikleyen fantaziler; rüyalar, hayaller, saplantılar ve korkular arasındaki karmaşık ilişkinin yer aldığı bilinçdışı alan, Batı’nın Doğu’ya ilgisinin dayanağını oluşturur. Belirsizlik, peçeyi açma fantazisini körükler. Batılı iktidarın görme

arzusu ile bağıntılı olan bu fantazi, ötekinin erişilmez dünyasına nüfuz etme dürtüsü, geri kalmış Doğu'yu ve onun kadınlarını medenileştirmek, modernleştirmek ve özgürleştirmek şeklinde pratiğe dökülür (Yeğenoğlu, 1999: 109-138). Yani yabancı toprağa hâkim olma arzusu ve peçenin arkasına sızma, gözetleme arzusu birleşir.

Bu bağlamda postkolonyal feminist metin çözümlemesinde Batı'nın keşif yolculuklarından ortaya çıkan gezi yazarlığı ve edebiyat önemli kaynaklardır (Said, 2004: 109). Batılı'nın keşfe çıktığı toprakları sömürmesi, onu söylemleriyle nesneleştirilmesi, ataerkil sistem tarafından kadının ötekileştirildiği söylemle birleşir. Doğu'nun dışil cinsiyetlendirilişi, yine Passepartout'un Batılı gözüyle tasvir edilir. Burada Batılı Doğu'yu gözetler. Batı tarihini Hristiyanlık kurumundan da yararlanarak anlatan Foucault (2014: 65)'ya göre gözetleme, iktidarcı, öznelere³ dönük olarak yapılır. Batılı Doğu'yu tüm çıplaklığıyla seyrederken zevk alır. Romanda Passepartout'un bakışına sunulan Doğu her haliyle güzel, haz verici, gizemli, zengin ve güzel kokuludur. Seyir zevkinin dışında Batılı, Doğu'ya ait tatları da keşfeder ve bu oldukça lezzetlidir: "Dışı koyu kahve, içi parlak kırmızı olan, ortalama bir elma büyüklüğündeki bu beyaz meyveler, dudakların arasında eriyerek gerçek gurmelere eşi benzeri olmayan bir mutluluk verdi" (Verne, 2016: 162). Cinsellik anlamı taşıyan elma, rengi ve parlaklığı vurgulanarak tasvir edilirken, Passepartout'un bunu bir hazza dönüştürmesi Doğu'nun kadınsılaştırıldığını ve cinselleştirildiğini gösterir.

Öyleyse kadınsılaştırmanın romanda yol ve yolculuk anlatıları içinde gerçekleştiği söylenebilir. Verne'in romanlarında yol, çıkış noktası ve kurmacanın düğümü olarak hizmet eder (Macherey, 2019: 210). Kahramanın erginleşme sürecinin anlatıldığı yolculuk dışsal olarak mesafe kat etme olduğu gibi, içsel yolculuğun da gerçekleşmesidir. Romanlarda geçen Doğunun yolculuğu genelde bir arayış iken Batılı'nınki daha çok "bilinmeyene yönelik hayal ve sezgi" ile "buluş, yüzleşme veya kaçmadır" (Yalçınkaya, 2008: 4). Batılı şair ve yazarların Doğu'ya seyahat etme arzusunun temelinde bu vardır. Doğu'yu keşfetme aynı zamanda Öteki ile karşılaşmadır.

Batı'nın bereketli, baştan çıkarıcı ve doğurgan olarak vurguladığı Doğu'yu keşfetmesi romanlarda cinsel anlamda kadının bekâretinin bozulması metaforu ile anlatılır. Böylece Doğu, ehlileştirilecek bir kadın olarak sunulur (Schick, 2000: 100). Siyah, sarı ve kahverengi ırklar, Avrupalılar tarafından kadın olarak cinsiyetlendirilip Batılı fallusu ile döllenerek medenileştirilir (Gobineau, 1915: 90-110). Yeni Dünya'nın keşfedildiği Amerika toprakları, hammadde sağlayıcısı Afrika ve Hindistan gibi ülkelerin Batı tarafından keşfedilmesi, kaynaklarının umarsızca kullanılması ve yerli halkın sömürülmesi gerçeği cinsel birliktelikte kadının döllenmesine benzer. Nitekim yabancı topraklara ilişkin oluşturulan yazınlar arasında en popüler olanı, "yabancı yerin kızlığının bozulmasını bekleyen saf bir bakire" (Schick, 2000: 97) olarak tanımlanmasıdır.

Romanda "Batı'yla ve kolonizasyonla özdeşleşmiş bir imge" (Işık, 2012: 12) olan ulaşım araçları tropikal ormanlara doğru yol alır ve "Şark'ın içlerine kadar sokulan demiryolları" (Schick, 2000: 140) ormanların içinden geçer. Avrupa'nın, buharlı gemiler ve özellikle sanayileşmenin ana ulaşım aracı olan trenle hammadde ve ürün akışını sağlaması, yüzyıllardır saflığını koruyan koloni topraklarının kaynaklarının sömürülmesi ve bu kaynaklardan elde edilen ürünlerin tekrardan koloniye dönmesi, artık onun bekâretinin bozulduğunu gösterir.

Özellikle demiryolları kapitalizmin yayılmasında oldukça etkilidir (Tekeli ve İlkin, 2004: 74). Kapitalist çarkın dönmesini sağlayan en önemli vasıta olan demiryolları, 1904'te New York Times yazarı tarafından, vahşi ya da ilkelikten kurtulmanın aracı olarak görülür. Ona göre koloniler, sanayi ülkelerinin kıyılardan iç kesime döşediği demiryolu ile uygarlığı tadaracak ve medenileşecektir (Adams, 1904).

Romanda Bombay'dan Kalküta'ya trenle giderken Passepartout'un gözünden aktarılan Doğu'nun cevherlerinin/kaynaklarının tam ortasından geçiş, onun bekâretini bozma şeklidir:

Passepartout uyanarak etrafına baktığında, Hindu topraklarını bir 'Great Peninsular Railway' treniyle geçtiğine inanamıyordu. Bu ona inanılmaz geliyordu. Oysa bundan daha gerçek bir şey yoktu! Bir İngiliz makinistin koluyla güçlendirilip İngiliz kömürüyle ısıtılan bu lokomotif, pamuk ve kahve bitkilerinin, küçük Hindistancevizi ağaçlarının, karanfil ağaçlarının ve kırmızı karabiber ağaçlarının üzerine doğru dumanını savuruyordu. Buhar daireler çizerek, aralarında ilginç bungalovların, bir tür terk edilmiş manastır olan viharilerin ve Hint mimarisinin sonsuz süslemeleriyle zenginleştirilmiş muhteşem tapınakların görüldüğü palmiye gruplarının etrafından geçiyordu. Sonra da göz alabildiğince geniş düzlükler uzanıyordu. Trenin düdüğü sesinin ürküttüğü kaplan ve yılanların eksik olmadığı cangallar, son olarak da hızla ilerleyen trenin geçişine dalgın gözlerle bakan fillerin hâlâ sık sık görüldüğü yol için kesilen ormanlar (Verne, 2016: 91).

Yukarıdaki anlatıda bakir ormanlar yol yapımı için kesilir ve Batılı fallusu imleyen tren kahve ve pamuk bitkileri ile hindistancevizi, karanfil ve karabiber ağaçlarının arasından geçerken dumanını tüm bu bitkilerin bulunduğu bölgenin üzerine savurur. Trenin dumanını savurması ile fallus boşalır ve Batılı, hazzı ulaşır. Sanayileşmenin başkenti olan İngiltere vurgusunun yapıldığı romanda Batılı fallus, Hindistan'ın kaynaklarının/cevherlerinin tam ortasından geçer. Bu geçiş toprağı işleme, fabrika kurma ve demiryolunun koloni ülkelerine girmesi ile fallik boşalmaya benzer (Young, 2005). En nihayetinde toprağın doğal yapısı ile birlikte orada yaşayan canlıların yaşam alanına yapılan müdahaleyi tasvir eden bu anlatı Doğu'yu cinsel bir alan olarak inşa eder ve kolonileşmeyi meşrulaştırır.

Oryantalist söylemde Doğu, vücudu keşfedilip döllemeyi bekleyen bir kadın gibidir. Dış cinsiyetlendirilmiş olan Doğu, Batılı tarafından oraya yapılan seyahatlerle bir kadının bedeni gibi soyulur, tüm doğasıyla açığa çıkarılır ve keşfedilir. Bu kadının vahşi yönleri Batı medeniyeti aracılığıyla ehlileştirilir ve kadın Batılı Özne'ye tabi kılınır (Schick, 2000: 94). Sömürge sistemi, işte bu kadın ve erkek arasındaki cinsel birliktelik ile kurulur. Romanın sonunda Aouda ile evlenip dünyanın en mutlu erkeği olan (Verne, 2016: 378) Fogg gibi, Doğu'yu keşfedip onun cevherlerini sömüren ve orayı kadın imgesi ile birleşen bir yabancı coğrafya haline getiren Batılı da mutludur. Kolonilerin zenginlikleri, kadın bedeninin vaat ettiği cinsellik ile özdeşleşir ve bu nedenle koloniler eril tahakkümün mülkiyetine geçirilmesi gereken bir nesne olarak kurgulanır (Loomba, 2000: 95). Oryantalist söylem çerçevesinde ehlileştirilen Doğu ve Doğulu aynı zamanda tam Batılı olamamış melez bir kimlik inşa eder. Söz konusu melezlik de Doğuluya oryantalist söylemi tersine çevirebilme gücü, bir Özne olma imkânı sağlar.

Melez kimlikler: Ehlileştirilmiş Doğu ve *mimic woman* olarak Aouda

Emperyalist Batı, Doğu'yu medenileştirilmesi, Batılılaştırılması gereken ve tarihsel anlamda geri kalmış bir kültürün parçası olarak kurgularken, kendisini medeni ve evrensel olarak inşa eder (Yeğenoğlu, 2003: 127-128). Romanda olumsuz özellikleriyle tasvir edilen Doğu ve Doğulunun, efendileri aracılığıyla Batılılaştırıldığı, başka bir ifadeyle disipline edildiği, ehlileştirildiği anlatılır. Bu ehlileştirme “Batılı ama tam değil” Doğu ve Doğulu imajlarının oluşmasına neden olur. Teknoloji yoluyla ekonomik; eğitim yoluyla kültürel anlamda medenileştirilen Doğu ve Doğulu melez kimlikleriyle yeniden kurgulanır. Doğulu, ona verilen fon ile tam anlamıyla uyum içerisinde değildir. Sömürge insanı, bu fondaki boşlukları başka renge boyar ve kendisi de alacalı bir hal alır. Bhabha bu durumu yeniden tanıtır hale getirilmiş bir öteki arzusu, *neredeyse aynı ama tam anlamıyla değil* öznesi olarak tanımlar (Bhabha, 2007: 147-148). Öyleyse burada bir muğlaklık, hareketlilik söz konusudur.

Romanda Doğu ve Doğulunun melez bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. *Seksen Günde Devr-i Âlem* anlatısındaki tek kadın kahraman Aouda, Batılı eğitim almış *taklit kadınıdır [mimic (wo)man]*:

Bu kadın gençti ve bir Avrupalı gibi beyaz tenliydi (...) İran soyundan, Bombay'ın zengin işadamlarından birinin güzelliğiyle ün salmış kıızıydı. Bu şehirde tam bir İngiliz eğitimi almıştı ve tarzından eğitimine kadar bir Avrupalıyla karıştırılabilirdi. İsmi Aouda'ydı. Yetim kalınca karşı çıkmasına rağmen Bundelkund'lu bu yaşlı racayla evlendirilmişti (Verne, 2016: 109, 115).

Ancak bu şatafatlı sözlere hiç gerek yoktu; Bundelkund racasının dul karısı Bayan Aouda, Avrupa standartlarında kusursuz bir güzelliğe sahipti. İngilizceyi kusursuz konuşuyordu ve rehber bu genç İranlı kadının aldığı eğitimin ne kadar mükemmel olduğunu söylerken hiçbir şekilde abartmamıştı (Verne, 2016: 130).

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Aouda, Doğulu kadının kolonyal temsilinde yaşlı bir adamla evlendirilmek zorunda kalmış bir madun olarak sunulur. Romantik hayallerin malzemesi olarak sunulan Doğulu kadın, sapkın geleneklerin baskılanmış madunudur. Batılı oryantalist yazın (Batılı feminist yazınla birlikte) Doğulu kadını tarih dışı, statik ve baskılanan olarak sunar (Mohanty, 1984: 335; Chatterjee, 1989: 622). Buna göre, Doğulu kadın güçsüzdür, bağımlıdır ve gelenekselliğin mağdurudur (Mohanty, 1984: 351). Batılının kurtarıcı olarak sunulduğu Hindistan'a özgü dul kadının yakılması geleneği (*Sutty*) yine kadını baskılayan ve özgürlüğünü kısıtlayan barbar bir gelenek olarak kolonyal söyleme eklenir (Chatterjee, 1989: 623). Romanda Batılı eğitim almış, Batılı zevklere sahip Aouda da Doğulu zorba geleneklerin kurbanı olarak kurgulanır.

Genel rengin aksine beyaz oluşu vurgulanan Aouda aynı zamanda *whist* oynamayı bilir, çünkü bu aldıkları eğitimin bir parçasıdır (Verne, 2016: 288). Hem Doğulu hem Batılı Aouda aslında yarım ve tamamlanmamıştır. Bu özelliği onun Fogg'a bağımlı ve teslim olmasını sağlar. Batı her zaman kendisine bağımlı bir sömürge yaratmak istediğinden, sömürge insanı yarım Hıristiyan, yarım İngiliz, yarım beyaz olmalıdır. Bunlar, İngiliz okullarında eğitim almış ve zevk, fikir, ahlak ve zekâlarında - Hintli kan ve rengine sahip bir sınıftan geliyor olmalarına rağmen - İngiliz olan ‘taklit adamlar (*homos imitans*)’dır. Taklitçilik ayrıca uygunsuzluk işaretidir de; sömürgecinin varlığının yarım şeklini üreterek kolonyal düzeni tersine çevirir (Bhabha, 2007: 150-152). Ancak romandaki oryantalist anlatılarda -tam da

olması gerektiği gibi- *taklit kadın* Aouda'da söz konusu dönüştürücü potansiyelin olduğu görülmez. Aouda edilgen bir Öteki olarak kurgulanır.

Romanda Batılıyı taklit eden yarım ve tamamlanmamış Öteki, daha önce de değinildiği gibi hem kültürel hem de cinsel farklılaştırma biçimleri ile inşa edilir. Doğulu kadın imajı ve cinsellik temsilleri, Batı'nın oryantalist bilinçdışı arzuları ve fantazilerinden oluşan hayalleri, rüyaları olarak ortaya çıkar (Yeğenoğlu, 2003: 35). Romanda kadın “Kemanların ve tamamların eşliğinde muhteşem bir şekilde ve mükemmel bir zarafetle dans eden, altın ve gümüş nakışlı pembe tüllere bürünmüş Hint rakkaseler” (Verne, 2016: 84) şeklinde anlatılırken Doğulu, Batılının bilgi ve arzu nesnesi olarak kurgulanır. Aouda romanda, Batılı bakış tarafından sürekli gözetlenir. Aouda'nın cinselliğinin çekiciliği onun Doğulu aksesuar ve kıyafetlerinden kaynaklanır:

Başı, boynu, omuzları, kulakları, kolları, elleri, ayak bilekleri, her tarafı kolyeler, bilezikler, yüzük ve halhallerle doluydu. Üzeri hafif bir tülle örtülü altın yıldızlı bir tunik vücut hatlarını ortaya çıkarıyordu (Verne, 2016: 109).

Sürüklenen bu güzel bedene sahip kadının arkasında ise tahtirevan üzerinde bir ceset taşınmaktadır (Verne, 2016: 111).

Aouda'yı tam bir Batılı yapmak için onu Doğulu görünümünden ve tüm cinselliğinden arındırmak gerekir. Bu nedenle Passepartout ona Batılı kıyafetler alır: “Ekose kumaştan bir elbise, bir manto ve yetmiş beş İngiliz lirasını (1 875 F) ödemekten çekinmediği samur kürkünden muhteşem bir ceket” (Verne, 2016: 129). Böylece Aouda Doğulu görünümünden kurtarılır. Aouda'nın geleneksel kıyafetlerinden arındırılması ve Batı tarzında giydirilmesi hem Özne'nin Öteki'ni bilinir kılma hem de Doğulu bedeni tahakkümü altına alma arzusundan kaynaklanır. Çünkü iktidar beden üzerinden kurulur ve bedenin cinsiyetlendirilmesi iktidarın onun hakkında söylem üretmesine bağlıdır (Butler, 2005: 52-54).

Dölleyici Batılı erkek Fogg, genç ve güzel olarak betimlenen Doğulu kadın Aouda ile roman sonunda evlenir. Bahis için çıktığı dünya turunda, yönü Doğu olan Fogg'u en mutlu erkek yapan da budur. Güzel ve genç bir kadın olarak sunulan Doğu'yu tüm işlenmemiş, el değmemiş kaynakları/güzellikleri ile keşfetmek, Batı'yı romanda mutlu kıldığı gibi gerçek dünyada da Özne kılar.

Sonuç

Kültürel ve siyasal alanda oryantalist söylem, sömürü ilişkisinin yeniden üretilmesinde etkili bir araç olarak belirir. Doğulu olmayan Avrupalı uzmanlar tarafından Doğu hakkında üretilen, Batı'nın Doğu üzerindeki tahakkümüne ve otoritesine katkı sağlayan oryantalist bilgi özellikle edebi metinlerde yeniden üretilir. Edebi metinlerde kolonyal söylem, genellikle kadına yöneltilen cinsiyetçi bakışın yeniden inşasına katılır. Bu söylem etrafında Batı kendisini *eril, özne, etken, ben, iktidar* olarak inşa ederken, Doğu'yu *dişil, nesne, edilgen, öteki* olarak kurgular. Kolonyal söylemin üretildiği metinlerde Doğu'ya yapılan seyahat ve keşifler cinsel olarak kadın vücudundaki keşiflerle birleştirilirken, kapitalist sistemin devamlılığının, kendindeki insancıl ve duysal eksikliğin Doğu ile yapılan evlilik neticesinde tamamlanması ile sağlandığı belirtilir.

Araştırma nesnesi olarak seçilen *Seksen Günde Devr-i Âlem* Batı'da (İngiltere) başlayıp Doğu'ya geçmek şeklindeki dünya turunun seksen günde tamamlanışını anlatırken, bu tur sırasında Doğu'nun/Öteki'nin Batı'nın/Özne'nin gözünden nasıl görüldüğünü gösterir. Böylece çocuk edebiyatı kapsamında okutulan roman sayesinde çocuk öznelerinin kendini ve diğerini görme biçimini şekillendirir. Bu kapsamda başkahraman Phleas Fogg'a özgü karakteristik özelliklere bakıldığında pozitivist, bilgi sahibi, cömert, çalışkan, düzenli, güçlü ve kurtarıcı gibi olumlu anlamlar içeren kavramların Batılı erkek Özne için yeniden üretildiği görülür. Özne'nin bu inşası karşısında Doğu ve Doğulu Batılı bakış tarafından gözetlenir ve Öteki olarak kurgulanır. Anlatıda söz konusu Öteki tembel, uyuşuk, barbar, şehvetli, edilgen, adına konuşulan, dişil ve benzeri gibi olumsuz anlamlı kelimelerle tanımlanır. Bununla birlikte, medenileşebilmek/özgürleşebilmek için kurtarıcısını bekleyen Doğu ve Doğulu kadınılaştırır; Doğu ve Doğulu kadın Batılı erkeğin fantazi ve arzu nesnesi olarak cinselleştirilir. Batılı tarafından medenileştirilen Doğu ve Doğulu ise melez (*Batılı ama tam değil*) bir kimliğe sahiptir. Ancak kolonyal temsillerin oryantalist söylemini yeniden üreten anlatı Doğulunun bu alacalı halinin ona direniş imkânı tanıdığını ve onu Özneleştirdiğini görmezden gelir: İktidarını sürekli kılabilmek için Öteki'nin her zaman edilgen bir nesne olarak kalmasını yeğler.

Sonuç olarak, kilisenin baskısına rağmen savından vazgeçmeyerek bedelini canıyla ödeyen Bruno'nun söylediği ve Fogg'un da turunu bitirmesiyle tekrar aşıkâr olduğu gibi dünya söz konusu Doğu-Batı diyalektiğine rağmen tek vücut ve yuvarlaktır. Öteki diyarları keşfetmek için nereye gidilirse gidilsin coğrafi anlamda başlangıç noktasına geri dönecektir. Başka bir ifadeyle Öteki'nin keşfi bir taraftan Kendi'nin keşfidir. Batılının çıktığı bu yolculuk ötekisinin aslında kendi Öteki'si olduğunu da göstermiştir. Ölümsüz ve fantastik Doğu yolculuğu öykülerinde her zaman bu benlik arayışı, kendini bulma egemendir. Dolayısıyla bu durum bir yüzü doğuya bir yüzü batıya bakan sureti ile Janus/Ianus'u hatırlatır. Tek bir vücutta bulunan ancak iki farklı yöne bakan bu mitolojik karakter, kolonyalist söylemdeki ikiliği ortadan kaldırarak dünyanın tüm yönleri ile tek bir vücut olarak var olabileceği ümidini gösterir.

Notlar

- 1 Siyah Kadın Hareketi ile ortaya çıkan Üçüncü dalga feministlerinin yaptığı çalışmalar, Üçüncü Dünya ülke kadınlarının farklılıklarına vurgu yaptığı, ataerkil yapı ile birlikte beyaz kadının üstünlüğünü de eleştirdiği için postkolonyal feminist araştırma kapsamına girebilmektedir.
- 2 Edward Said oryantalist bilginin bilim insanları tarafından sürekli tekrar edilmesini "örtük oryantalizm" olarak tanımlamaktadır.
- 3 Foucaultcu anlamda özne; iktidarın, hakkında söylem ürettiği kişilerdir.

Kaynaklar

- Abdülmelik, E. (2007). Krizdeki oryantalizm. M. Kır (Çev.). A. Yıldız (Ed.). *Oryantalizm: Tartışma metinleri*, ss. 39-77. Ankara: Doğu-Batı.
- Bhabha, H. K. (2007). *Les lieux de la culture: une théorie postcoloniale*. Paris: Payot.
- Butler, J. (2005). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. B. Ertür (Çev.). İstanbul: Metis.

- Chatterjee, P. (1989). Colonialism, nationalism, and colonized women: The contest in India. *American Ethnologist*, S. 4, ss. 622-633.
- De Gobineau, A. (1915). *The inequality of human races*. London: William Heinemann.
- Dirlik, A. (2005). *Postkolonyal aura: Küresel kapitalizm çağında üçüncü dünya eleştirisi*. G. Dođduaslan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar*. Ergüden ve O. Akınhay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Hobsbawm, E. (2005). Giriş: Gelenekleri icat etmek. E. Hobsbawm ve T. Ranger (Ed.). *Geleneğin İcadı*, ss. 1-18. İstanbul: Agora.
- Işık, B. (2012). *Aydınlıktan karanlığa iktidar: Orhan Pamuk romanlarında demiryolu*. İstanbul: İletişim.
- Lacan, J. (1994). *Fallus'un anlamı*. S. M. Tura (Çev.). İstanbul: Afa.
- Lazarus, N. (t.y.). *Introuduire les études postcolonial*. M. Groulez, C. Jaquet ve H. Quiniou (Çev.). *Penser le postcolonial: une introduction critique*, ss. 59-78. Amsterdam: Edition Amsterdam.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm- postkolonyalizm*. M. Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Macherey, P. (2019). *Edebi üretim teorisi*. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Mohanty, C. T. (1984). Under western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses. *Boundary 2*, S. 3, ss. 333-358.
- Mutman, M. (2002). Şarkiyatçılık: Kuramsal bir not. *Doğu-Batı Dergisi: Oryantalizm II*, S. 20, ss. 107-116.
- Parla, J. (2015). *Efendilik, şarkiyatçılık, kölelik*. İstanbul: İletişim.
- Said, E. W. (1994). *Culture and imperialism*. New York: Random House.
- Said, E. W. (1997). *L'Orientalisme: l'Orient créé par l'Occident*. Paris: Edition du Seuil.
- Said, E. W. (2004). *Şarkiyatçılık*. B. Ülner (Çev.). İstanbul: Metis.
- Schick, I. C. (2000). *Batının cinsel kıyısı: Başkalıkçı söylemde cinsellik ve mekânsallık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Spivak, G. C. (1988). *Can the subaltern speak?* London: Macmillan.
- Spivak, G. C. (2009). *Les subalternes peuvent-elles parler?* J. Vidal (Çev.). Paris: Amsterdam.
- Tekeli, İ, ve S. İlkin: (2004). *Cumhuriyetin harcı: Modernitenin altyapısı oluşurken*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Türker, F. K. (2015). *Bir kolonyalist propaganda: Viktorya devri İngiliz çocuk edebiyatında oryantalizm*. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Verne, J. (2016). *Seksen günde devr-i âlem*. P. Güzelyürek (Çev.). İstanbul: İthaki.
- Yalçinkaya, Ş. (2008). Yol metaforu ve klasik Türk edebiyatında arayış yolculukları. *Varlık Dergisi*, S. 1209 ss. 4-9.
- Yeğenoğlu, M. (1999). Peçeli fanteziler: Oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark. F. Keyman, M. Mutman ve M. Yeğenoğlu (Ed.). *Oryantalizm, hegemonya ve kültürel fark*. ss. 107-159. İstanbul: İletişim.
- Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fantaziler: Oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark*. İstanbul: Metis.
- Young, R. (2005). Sex and inequality: The cultural construction of race. Robert Young (Yaz.). *Colonial desire: Hybridity in theory, culture and race*, ss. 85-110. London: Routledge.

Elektronik kaynaklar

- Adams, C.C. (1904) Railroad development in the heart of Africa. *The New York Times*, <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=9E03E0DB1F3AE733A25757C2A9619C946597D6CF>, Son Erişim Tarihi: 01.04.2017.
- Weedon, C. (t.y.) Postkolonyal feminist eleştiri. www.istiraki.com/postkolonyal-feminizm/istiraki-postkolonyal-feminist-elestiri.html. (Erişim: 15.04.2017).